

CHÂU VĂN LIÊM VÀ NHỮNG VẦN THƠ CÁCH MẠNG

CHAU VAN LIEM AND REVOLUTIONARY POEMS

Nguyễn Thị Mỹ Hạnh

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

Email: myhanhvn@gmail.com

TÓM TẮT

Ngày nay khi đặt chân đến mảnh đất Ô Môn – Cần Thơ, dường như không mấy ai không biết đến Châu Văn Liêm – một người con ưu tú trên miệt đất này. Hầu như nhắc đến Châu Văn Liêm, ai cũng biết đến ông với tư cách là thế hệ người Ô Môn đầu tiên kết hợp được một cách nhuần nhuyễn truyền thống yêu nước của người Ô Môn xưa và ý thức đấu tranh giai cấp trong buổi đầu Việt Nam có sự lãnh đạo của Đảng... Song có lẽ xưa nay không mấy ai biết đến ông trong tư cách là một nhà thơ cách mạng. Dường như ở Châu Văn Liêm, làm thơ cũng là hình thức tranh đấu cho độc lập dân tộc, làm thơ cũng là cách lập ngôn trước tác trước những vấn đề thời sự nóng hổi của đất nước, là cách phô bày những mối băn khoăn, trăn trở trong lòng mình trước những biến cố trọng đại của dân tộc và làm thơ cũng là phương cách không thể thiếu trong công cuộc vận động, thuyết phục quần chúng đứng lên đấu tranh cho nền độc lập nước nhà... Chính vì lẽ đó, tìm hiểu Châu Văn Liêm trong tư cách là một nhà thơ cũng chính là nhằm phác dựng lại một phần trong cuộc đời hoạt động cách mạng tuy ngắn ngủi nhưng sục sôi nhiệt huyết của người chiến sĩ trẻ dũng cảm, tài hoa này.

Từ khóa: Châu Văn Liêm; Ô Môn; Nam kỳ; cách mạng; nhà thơ

ABSTRACT

Today when arriving in the land of O Mon - Can Tho, it seems not too many people know Chau Van Liem - an elite figure on this contempt land. Mostly when mentioning Chau Van Liem, everyone knows him as the first generation of O Mon that had a seamless combination of traditional patriotism of the ancient O Mon and sense of class struggle for the very first time when Vietnam had the leadership of the Party. Yet, few people know him as a revolutionary poet. It seems that for Chau Van Liem, writing poems is a form of struggling for national independence and way to react to the effects of the hot issues of the country as well as the display of the anxiety, concern in his heart about the great events of the nation. Besides, poetry is also an indispensable way in the campaign to persuade the masses to stand up to fight for the country's independence ... Therefore, discovering Chau Van Liem as a poet is also a way to depict the short but active life of revolutionary activities of this brave and young soldier.

Key words: Chau Van Liem; Omon; Southern Vietnam; revolution; poet

1. Những nhân tố làm nên chất thơ trong con người Châu Văn Liêm

Châu Văn Liêm sinh ngày 29/6/1902 tại ấp Rạch Tra, xã Thới Thạnh, huyện Ô Môn (Cần Thơ) và hy sinh anh dũng trong một trận đấu tranh mặt đối mặt với quân thù tại quận Đức Hòa¹ vào một ngày đầu tháng 6 năm 1930². Vậy là trong khoảng thời gian chưa đầy 30 năm ấy,

Châu Văn Liêm đã sống và chứng kiến đất nước mình trong những thời khắc gian khó nhất, khi mà kẻ thù đang ra sức đẩy mạnh công cuộc khai thác thuộc địa trên khắp mọi miền từ Bắc chí Nam, gieo bao tội ác lên đất nước và con người đất Việt, khi mà các phong trào cách mạng của mọi giai tầng đang bùng bùng khí thế nhưng chưa đạt được sự đồng thuận trên phạm vi cả nước và có không ít phong trào đấu tranh sớm chìm trong biển máu... Chính từ đây đã hun đúc ở Châu Văn Liêm lòng căm thù giặc sâu sắc cùng chí nguyện cứu nước, cứu dân từ rất sớm.

Điều đặc biệt là, Châu Văn Liêm được sinh ra và lớn lên trong gia đình dòng dõi “Nho gia”. Cụ cố của Châu Văn Liêm là Châu Văn Trình – một nhà

¹ Năm ấy thuộc tỉnh Chợ Lớn, nay thuộc Long An

² Xem: Vũ Lân – Phương Hạnh: *Châu Văn Liêm – cuộc đời và sự nghiệp*, Nxb Chính trị Quốc gia Tỉnh ủy Cần Thơ, 1995

nhà Nguyễn mà bỏ đất Quảng Ngãi về Tây Đô sinh cơ, lập nghiệp; rồi cha của Châu Văn Liêm – Châu Khắc Chấn cũng là một thầy lang giỏi chữ Nho, giỏi thơ văn có tiếng và mẹ ông – cụ Trần Thị Tơ cũng đã từng nổi tiếng là một người am tường lịch sử, văn hóa dân tộc... Chính vì thế mà ngay từ thuở còn nhỏ, Châu Văn Liêm đã được hấp thu từ gia đình cái chất uyên thâm của một nhà Nho và sự tài hoa, phóng khoáng của cha ông. Hơn nữa, ông lại sớm được đào tạo bài bản từ trong nhà trường thực dân³ những kiến thức cơ bản về cuộc sống thường thức và cộng với đó là vốn tiếng Pháp đủ để ông tiếp cận được những thành tựu văn hóa của Phương Tây đã và đang truyền vào đất Việt. Chính điều này sẽ làm nên cái phong nền kiến thức sâu rộng ở con người Châu Văn Liêm. Tất cả sẽ góp phần tạo tác nên sự uyên bác, tài hoa trong thơ của ông về sau.

Tuy tài hoa, uyên bác là vậy nhưng Châu Văn Liêm vẫn mang trong mình cốt cách giản dị, chân chất, mộc mạc của những người con xứ miệt vườn Tây Đô. Sự gần gũi, thân thiện, cởi mở của người dân chôn này đã góp phần làm nên chất thơ rất đời gần gũi, chân tình, dễ lay động lòng người... ở ông.

Hơn thế, từ sau năm 1918, Châu Văn Liêm lên học Thành chung và đỗ bằng này tại Sài Gòn. Từ đây được sống giữa trung tâm chính trị của đất nước, nơi hội tụ và giao lưu văn hóa trên khắp mọi miền đất nước và là nơi chịu ảnh hưởng mạnh mẽ của những luồng văn hóa từ bên ngoài, Châu Văn Liêm đã may mắn có điều kiện được hấp thu khá đầy đủ những luồng tư tưởng cách mạng tiến bộ được truyền từ miền Bắc, miền Trung và từ nước ngoài vào. Nhất là ảnh hưởng của tư tưởng canh tân, đổi mới đất nước

đầu thế kỷ XX đã dần ăn sâu, bén rễ trong tiềm thức của người thanh niên yêu nước xứ Ô Môn này. Ất rằng Châu Văn Liêm đã từng được nghe nói nhiều về mô hình Đông Kinh nghĩa thực và phong trào Duy Tân, “khai dân trí, chấn dân khí, hậu dân sinh” do các sĩ phu thức thời lúc bấy giờ khởi xướng. Và cũng chắc rằng những luồng tư tưởng ấy sẽ không khỏi khiến cho người thanh niên yêu nước Châu Văn Liêm phải trăn trở. Cách thức hoạt động của mô hình Đông Kinh nghĩa thực, phương cách vận động tuyên truyền quần chúng bằng văn thơ yêu nước... tất cả dường như đã ảnh hưởng không nhỏ đến đường hướng cách mạng của Châu Văn Liêm. Những vần thơ cổ động tuyên truyền kêu gọi đồng bào đứng lên đánh giặc cứu nước, những vần thơ bài xích lối sống hủ bại, lỗi thời, cổ súy nếp sống văn minh, hiện đại... phải chăng bắt nguồn từ chính những ảnh hưởng này?

2. Nhà thơ – nhà cách mạng Châu Văn Liêm

Xưa nay có không ít nhà cách mạng đã lấy thơ văn làm phương tiện đắc lực để truyền bá lý tưởng yêu nước của mình đến với dân chúng và Châu Văn Liêm – một trí thức yêu nước thức thời lúc bấy giờ cũng đã tìm đến với văn thơ và mượn nó để phôi bày tư tưởng. Dường như chính sự biểu đạt gián tiếp qua những áng thơ theo vần, theo nhịp ấy lại dễ khiến lòng người lay động.

Trước hết, chúng ta thấy phôi phới trong những vần thơ của ông là niềm tự hào dân tộc – một dân tộc văn hiến với bề dày lịch sử - văn hóa bốn nghìn năm, với sự giàu có về tài nguyên sản vật, với sông, với núi, với 20 triệu đồng bào:

“Sông Nhị, núi Nùng,
Nước bốn ngàn năm văn hiến.
Con thần, cháu thánh,
Dân hai mươi triệu đồng bào⁴”

Từ niềm tự hào về đất nước giàu đẹp, có bề dày lịch sử lâu đời như thế, Châu Văn Liêm

³ Năm 13 tuổi (1915), sau khi tốt nghiệp sơ học yếu lược ở quê nhà, Châu Văn Liêm được cha mẹ gửi lên học ở Cần Thơ. Năm 1917, khi trường nội trú Cần Thơ khai trương, ông vào học ở đây và đỗ bằng Tiểu học trong kỳ thi ngày 7 tháng 01 năm 1918. Đến năm 20 tuổi, ông đỗ bằng Thành chung trong kỳ thi ngày 07 tháng 03 năm 1922 tại Sài Gòn

⁴ Xem: Vũ Lân – Phương Hạnh: *Châu Văn Liêm – cuộc đời và sự nghiệp*, Sđd, 1995, tr.22.

luôn đầu đầu, khắc khoải một nỗi niềm khôn nguôi: Làm sao cứu được dân, nước để mãi giữ vững vẻ đẹp muôn đời cho non sông. Và hơn ai hết, chính ông đã sớm thức ngộ được sự đoàn kết, thống nhất cần phải có của Bắc – Trung – Nam, phải làm sao đoàn kết được sức mạnh của toàn dân tộc, sớm quy tụ được sức mạnh của mọi vùng miền dưới một sự lãnh đạo thống nhất như “anh em trong một nhà”. Và rồi cũng chính ông, với tư cách là một thanh niên đang căng tràn nhiệt huyết, đã tự xác định trách nhiệm “rường cột” của lớp lớp thanh niên trên khắp mọi miền Tổ quốc. Từ đây ông đặt niềm tin vào chính lớp thanh niên căng đầy sức trẻ. Với ông, họ sẽ là những người có đủ sức vóc, tài trí làm nên sự nghiệp cứu nước, cứu dân lớn lao này:

“Thanh niên là rường cột nước nhà,

Bắc – Trung – Nam con một nhà.

Tổ tiên ta giống Tiên, Rồng,

Dân Việt Nam phải yêu nước Việt Nam...”⁵

Sống giữa trung tâm chính trị trong những năm tháng sục sôi của phong trào Duy tân đầu thế kỷ XX, Châu Văn Liêm đã sớm tiếp thu luồng tư tưởng canh tân, cải cách đất nước, cốt vực cả đất nước dậy đi theo ánh sáng văn minh của thời đại mới. Từ sự tỉnh thức trước yêu cầu cấp bách của đất nước, Châu Văn Liêm đã không ngần ngại chỉ ra sự cần kíp trước hết của công cuộc duy tân, khai dân trí, chấn dân khí này là phải sớm loại bỏ những hủ tục lạc hậu, nếp sống xa rời luân thường đạo lý mà bè lũ thực dân phong kiến phản động đang ra sức gieo rắc, đầu độc dân chúng. Đây là những lời thơ châm biếm hủ tục sâu cay khi Châu Văn Liêm về dạy học ở Chợ Thủ (nay thuộc An Giang). Những vần thơ ấy được cất lên từ chính trong bài giảng của ông trước đông đảo đồng bào:

“Nực cười lũ đại lạy heo quay,

Cũng gọi rằng mình cúng đất đai.

Đèn sáp, lư hương trưng dãy trước,

Khăn đen, áo rộng bùa hàng hai.

Lễ sánh, nhạc xướng quỳ ‘hàng’, ‘bái’.

Hương chức khoanh tay lạy móp dài,

Có phải thần tiên về đấy nhỉ?

Hay là lạy ấy, lạy... heo quay?”⁶

Chỉ bằng những vần thơ châm biếm rất đỗi thâm thúy đó, ông đã chuyển tải gần như trọn vẹn cái ý tưởng phê phán, đấu tranh đến cùng chống lại hủ tục đang làm bại hoại cuộc sống, suy đồi đạo đức của biết bao người dân thời bấy giờ. Dường như chúng ta thấy thật rõ dấu ấn của tư tưởng duy tân cùng những áng thơ văn của những nhà yêu nước thức thời đầu thế kỷ trong chính những vần thơ ấy!

Và chúng ta còn thấy vang vọng âm hưởng của “Kêu hồn nước”, “Duyên nợ phù sinh I”, “Duyên nợ phù sinh II” và cả tinh thần của “Hải ngoại huyết thư”... trong những vần thơ của ông khi ông từ giã gia đình bước vào cuộc đời hoạt động chuyên nghiệp⁷:

“Đêm khuya nguyệt xế non Tây,

Anh ơi hãy tỉnh, say chi nữa mà!

Giang sơn nước Việt Nam nhà,

Truy hoan mê mết, anh nữ bỏ qua sao đành!

Một chữ tình biết làm sao cho được, biết lấy gì ngó với non sông.

Anh ơi hãy lắng mà trông!

Kìa quân canh, trống gióng, cờ giông, họ lên đường.

Đuốc văn minh sáng rực bốn phương,

Ngọn đèn tiến hóa, nén hương phú

⁵ Xem: Vũ Lân – Phương Hạnh: *Châu Văn Liêm – cuộc đời và sự nghiệp*, Sđd, tr.22.

⁶ Xem: Vũ Lân – Phương Hạnh: *Châu Văn Liêm – cuộc đời và sự nghiệp*, Sđd, tr.47.

⁷ Từ năm 1928

cường...⁸”

Lời thơ nghe như một lời hiệu triệu hàng chục triệu con người hãy bừng tỉnh đón nhận ánh sáng cách mạng, hãy gương cao ngọn cờ cứu nước, hãy quyết tâm lên đường chiến đấu để ngọn đuốc văn minh rực sáng khắp mọi miền Tổ quốc, để Tiến hóa, Văn minh đến với mọi nếp nhà...

Chỉ có như vậy thì mới giữ được giang sơn, Tổ quốc, mới mãi mãi được nhìn “Sông Nhị, núi Nùng – Nước bốn nghìn năm văn hiến”...

Những vần thơ giàu tính nhạc ấy cất lên vang vọng, ngân nga mãi trong lòng người, có sức lay động hơn hàng triệu lời nói...

Qua khảo sát những áng thơ ca tiêu biểu mà Châu Văn Liêm để lại trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng của mình, chúng ta đã phần nào hiểu hơn về chân dung của một con người – một chiến sĩ cách mạng suốt đời vì dân vì nước và một nhà thơ mang đậm cái chất của con người miệt vườn, con người trung nông miền Tây Nam bộ. Con người ấy, sự nghiệp ấy sẽ trường tồn với thời gian cùng với âm vang không bao giờ tắt của những vần thơ cháy bỏng nhiệt tình yêu nước...

⁸ Xem: Vũ Lân – Phương Hạnh: *Châu Văn Liêm – cuộc đời và sự nghiệp*, Nxb Chính trị Quốc gia Tỉnh ủy Cần Thơ, 1995, tr.48.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Ban Tuyên giáo tỉnh Long An (1991), *Những hạt giống đổ trên đất Long An*, Long An.
- [2] Vũ Lâm – Phương Hạnh (1995), *Châu Văn Liêm – cuộc đời và sự nghiệp*, Nxb Chính trị Quốc gia Tỉnh ủy Cần Thơ.
- [3] Nguyễn Hùng (2003), *Nam Bộ - những nhân vật một thời vang bóng*, Nxb Công an Nhân dân, Hà Nội.
- [4] Lê Minh Quốc (2010), *Danh nhân cách mạng Việt Nam*, tập 6, Nxb Trẻ.